

Naujienu Antroji Dalis

NR. 670

CHICAGO LIETUVIŲ LITERATŪROS DRAUGIJOS LEIDINYS

XIX METAI

Dr. Martynas Anyšas

MIRGA

DIDŽIŲJŲ LIETUVOS LAIKŲ ISTORINĖ APYSAKA

AUTORIAUS PASTABA:

Mirgos motyvas yra paimtas iš Lietuvos istorijos. Popovas ir kiti istorikai rašo, kad Vytautas išsigelbėjęs iš Krėvės pilies apkalimo apsirėngęs tarnaitės drabužiais, o šita, apsirėngusi Vytauto rūbais, palikusi jo vietoje kalnomoje patalpoje. Seniausias Lietuvos metraštininkas sako, kad Vytautas, apsirėngęs vienos moteriškos drabužiais, išėjo su antra moterimi. Šios moteriškos vardas bet nepatodamas, kaip senovėje įprasta.

Istorikas Narbutas lenkų kalba rašytoje Lietuvos istorijoje aiškina, kad Vytauto išlaisvintoja buvusi tyla Elena, Onos Vytautienės tarnaitė, kilusi iš Trakų apylinkės, kuri teisingai užpildynusi Vytauto antrosios motinos vardą. Galima spėti, jog Elena yra Mirgos krikšto vardas, nors bendras Lietuvos aprikrištijimas įvyko kiek vėliau. Gal Mirgos vardas išliko padavimuose?

Rašytojas Kazys Puida buvo parašęs romantinę pjesę "Mirga", kuri prieš pirmąjį Pasaulinį karą daug buvo vaidinama Lietuvoje ir Amerikoje. Už jos patriotinį žygį Puida leido Mirgai kartuvėse mirti, nors mes neturime jokių žinių, kad ji buvo aubausta.

Puidos pjesės dalis yra panaudota šioje apysakoje. Kai kurie vaizdai yra paimti ir iš vokiečių literatūros. Naujai yra parašyta pirmoji dalis ir apysakos galas.

Veikiančių asmenų pasikalbėjimuose yra naudojamos kai kurios tais laikais naudotos titulų formos, kaip: kunigas, kunigienė ir pavadės: Jagėla, Skirgėla, Biruta ir Gedėnė.

Išeinant iš Puidos originalo, veikalas yra parašytas dviskaitoje, kuri senovėje buvo vartojama visose Lietuvos dalyse.

Dabartiniame Ašmenos apskrityje, prie Krėvės (Kriavos) upelio dešiniojo kranto, dar ir šiais laikais tebestovi Krėvės miestelis su to paties vardo didžiulės pilies griuvėsiais.

Sprendžiant iš pilies statymo būdo, kurios sienos buvo išmūrytos iš apvalių akmenų ir degintų plytų ligi dviejų su puse metro storumo ir didelės pilies apimties, 62 x 108 x 94 metrų, aiškiai matyti, jog tai nebuvo eilinė pilis, pastatyta ant neaukšto piliakalnio, bet čia yra stovėjusi naujesnių laikų tvirtovė, kaip svarbus Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos atramos taškas pietryčiuose nuo Vilniaus.

Istoriniai duomenys aiškiai rodo, kad Krėvės pilis visais laikais priklausė Vilniaus vaivadijai ir todėl galima drąsiai tvirtinti, kad ji buvo pastatyta etnografinėje Lietuvoje.

Apie porą kilometrų rytuose nuo Krėvės pilies, prie Smurgainius einančio kelio, yra senas, apie 20 metrų aukštumo piliakalnis, apvestas keturių metrų aukščio pylimu. Pagal padavimą piliakalnis buvęs sujungtas požeminiu urvu su Krėvės piliimi.

Šalia senojo piliakalnio randami naujojo geležies amžiaus piliakapiai. Šis faktas rodo, kad kraštas jau iš seniausių laikų buvo apgyventas ir kad jis jau tuomet buvo gimanas nuo išorinių priešų.

Gedimino laikais Krėvė yra buvusi vienos lietuviškos srities centras. Gediminas, dalindamas savo sūnams žemes, Krėvę valdyti pavedęs savo sūniui Algirdui. Taip Krėvės kraštas tapo Algirdo kunigaikštija ir Krėvės pilis tos srities valdovų būstinė.

Istorikai mano, kad mūrinė

Krėvės pilis buvusi pastatyta dar 14-to šimtmečio antroje pusėje arba jos pabaigoje, greičiausiai didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo laikais, nors yra ir kitaip manančių, kad mūrinė pilis buvusi pastatyta kiek vėliau, jau Vytautui ją valdant. Šita versija yra atmesnina, nes Vytautas ligi Astravo susitaikymo sutarties su Jogaila 1392 m. Krėvės kunigaikštystės nėra valdęs.

Krėvės pilis yra tampriai surišta su Lietuvos istorija, nes tos pilies rūsyje 1382 m. rugpjūčio m. 15 d. buvo pasmaugtas didysis Lietuvos kunigaikštis Kęstutis. Ten pat kurį laiką buvo kalinamas ir jo sūnus Vytautas, kol jam pasisekė iš apkalimo pabėgti.

Krėvės pilyje 1385 m. rugpjūčio m. 14 d. Jogailos buvo parašytas žinomas Krėvės aktas, kuriame jis patvirtino visus jo delegacijos lenkams duotus pavyzdus dėl jo numatytų vedybų su lenkų karalienės Jadvyga. Šis aktas buvo pradžia Lietuvos personalinės ir vėliau realinės unijos su Lenkija, kurie privedė po keturių šimtų metų prie Lietuvos-Lenkijos valstybės žlugimo.

Palkdami anų laikų skaudžius istorinius įvykius, eisime prie Vytauto kalinimo ir jo išlaisvinimo iš Krėvės pilies, nes šis įvykis Lietuvos istorijos ratą pasuko kiton pusei, nei Jogailos buvo norėta.

Po Kęstutio mirties Vytautas iš Vilniaus buvo perkeltas į Krėvės pilį ir čia buvo kalinamas, nors ir nėra žinių, koks buvo Jogailos jam numatytas tolimesnis likimas. Vytauto žmona, kunigaikštienė

(Tęsinys 4-me pusl.)

Lorain (Ohio) mokykloje sėdi šėšių metų Steve Gleisner ir svajaiva apie vasaros atostogas.

Dienų Skeveldros

1. Iš bič. A. Dundulio gavau glėbį brangių knygų. Brangių ne savo kaina, bet savo verte.

Štai "Martynas Mažvydas". "Naujienu" skaitytojams šis spausdintys jau buvo pristatytas (žinoti, galvoti ir gėrėtis!) "N." II daly (žr. Nr. 668). Bet ašmi pakartotinai, be kita ko, kviečiu į pirmosios lietuviškos knygos fotografuotinį tekstą. Lyg čia sugrįžti į tautą ir kraštą prieš 400 metų! Besklaistydamas (puslapius!) šį pirmąjį žodį pajunti gimtosios kalbos jėgą ir — savo prasme ir pareigą didžiąjame, nesgi per amžius amžinuosius, laiko sruvenime.

Slovingasis Martynas yra pirmojo spausdinto lietuviškojo elementoriaus, pirmojo spausdinto lietuviško giesmyno ir autorius pirmojo originalaus spausdinto lietuviško eilėraščių.

Bet gana rekomendacijų. Spausdinį privalu pasverti gyva akimi (ir kas savo sąžine). Spausdinio redaktorius D. Velička (plačiau buvo kalbėta, kai minėta jo daugiatomė "Lietuvių Literatūra"), pastebėjęs, kad mūsų karalių ir kunigaikštų nesirūpinta lietuvių kalba, todėl ir ... "ne kažin kiek juk betruko, jog visa etnografinė Lietuva būtų sutūpūsi Valančiaus vyskupystės ribose..."

Čia "Mikalojus Daukša" (mirus prieš 350 metų). Redagavo jau minėtas pedagogas D. Velička. "Prakalbą" iš lenkų kalbos išvertė bič. Aleksandras

(Nukelta į 2 psl.)

Dundulis. Čia žinoma, ir visuotinė, tiesa, kurią kan. M. Daukša tautai andai paskelbė:

"Ne žemės derlumu, ne drabužių įvairumu, ne šalies gražumu, ne miestų ir pilių tvirtumu gyvuoja tautos, bet daugiausia išlaikydamos ir vartodamos savąją kalbą, kuri didina ir palaiko bendrumą, santaiką ir brolišką meilę. Gimtoji kalba yra bendrosios meilės ryšys, vienybės motina, pilietiško tautos, valstybės sargas".

Čia V. Liulevičiaus ("rankraščių teisėmis") "Lietuvos kaimyninių kraštų istorijos bruožai".

Čia L. Dambriūno "Lietuvių kalbos sintaksė". Čia "Bendrinės lietuvių kalbos kursas" (rašo prof. dr. Pr. Skardžius ir D. Velička).

Šiuo metu esu beskaitęs Dr. V. Daugirdaitės - Sruogienės "Lietuvių kultūros istorijos bruožus". "Rankraščių teisėmis".

Visa tai (ir darbas, ir veikalas) Pedagoginio Lituanistikos instituto, kurio veikimo ir uždavinių dydis akivaizdžiai matyti, be kita ko, iš jau paminėtų leidinių.

Dar (ir nekartą?) teks sugrįžti. Lyg žiemą ar darganoje prie židinio.

2.

Teisingai daro red. J. Kardešis į "Nepriklausomos Lietuvos" atkarpą paleidęs Kremliaus iškaltąjį R. Lankausko romaną "Tiltas į jūrą". Tegu pats skaitytojas spręsi!

(Nukelta į 2 psl.)

Dr V. TERCIJONAS

Prof. Dr Juozas Ciplijauską prisiminus

Šių metų (63) birželio 29 d. suėjo 20 metų nuo dr. Ciplijausko mirties. Kaip vieną iš žymesnių nepriklausomos Lietuvos gydytojų ir paskutiniams jo gyvenimo metais Kauno universiteto medicinos fakulteto profesorių — moterų ligų ir akušerijos katedros, čia noriu trumpais bruožais paminėti jo gyvenimą ir veiklą. J. Ciplijauskas buvo kilęs iš daugiavaikės Suvalkijos ūkininkų šeimos, davusios, be jo, dar porą inteligentų, — vyresnį už už jį brolių Liudą, buv. Vyriausiosios Tribunolo pirmininką, ir kitą kunigą.

Dr. J. Ciplijauskas gimė 1887 m. gruodžio 14 d. Šunskuose, Marijampolės apskrityje. Ten pat išėjo pradžios mokyklą; 1908 m. baigė Marijampolės gimnaziją ir 1913 m. Varšuvos universiteto medicinos fakultetą. Dar būdamas gimnazistu dalyvavo 1910 m. vaidintoju Keturakio komedijos "Amerika pirty" Žiūrįj Gudeliuos. Prie to darbo jį pritraukė jo vyresnis brolis Liudas (g. 1878), kurs studentavimo laikais dėl 1901 m. studentų riaušių buvo išstremtas iš Maskvos, grįžo tėviškėn ir čia su 8 klasės gimnazistu Kaziu Pietariu (vėliau gydytoju mirusiu jaunais metais) pradėjo ruošti slaptus lietuviškus vaidinimus, statydamas komediją "Amerika pirtyje" ir kitas. J. Ciplijauskas dalyvavo revoliuciniame darbe Lietuvoje 1905—1907 m. Už studentų riaušes 1908 m. Varšuvoje sėdėjo kalėjime. Varšuvoje buvo lietuvių studentų draugijos kasininkas ir dalyvavo tenykštės lietuvių kolonijos gyvenime. 1913—1914 m. dirbo gydytoju Dorpate ir Kaune. Mobilizuotas nuo Pirmo Pasaulinio karo pradėjęs dirbti gydytoju Kaune, Odesoje ir fronte. Karui pasibaigus keletą metų buvo "zemstvos" (savivaldybės) gydytoju pietų Ukrainoje. 1918 m. dr. Ciplijauskas buvo atvykęs pas mane paviešėti ir Pollavos guberniją, kur aš tarnavau kaip gydytojas. Po neseniai baigto karo laikinai jis neturėjo darbo ir daug ką papasakojo iš savo pergyvenimų karo metu, kai jam teko būt gydytoju fronte serbų divizionoj. Pasakojo apie jų kareivių narsumą. Jam pačiam teko persirgti šiltine, kuri matomai atsiliepė jo sveikatai ir širdžiai vėlesniame gyvenime.

Grįžęs Lietuvon, 1921—23 m. buvo šakių apskrities gydytoju, 1923—1933 m. Kaune Lietuvos universiteto moterų klinikos vyr. asistentas ir Rentgeno kabineto vedėjas. Nuo 1933 iki 1939 m. dr. Ciplijauskas buvo Klaipėdos Raud. Kryžiaus ligoninės direktorius ir moterų skyriaus vedėjas. Klaipėdoj buvo lietuvių gydytojų medicinos draugijos pirmininkas ir L. Raud. Kryžiaus Klaipėdos skyriaus pirmininkas. Gyvendamas klaipėdoj dr. Ciplijauskas savo veikla palaikė lietuvių ir jo vadovaujama ligoninė aptarnavo ne tik Klaipėdą ir jos apylinkes, bet ir Vakarų Žemaitiją ir tollmesnes vietas.

1939 m. nustojus Klaipėdos Krašto, dr. Ciplijauskas grįžo į Kauną ir kurį laiką ten gyveno ir dirbo. Atgavus Vilnių, tą pačių metų rudenį jis buvo paskirtas direktorium Vilniaus Lietuvių Raudonojo Kryžiaus ligoninės, kuri perėmė Vilniaus lenkų universiteto klinikas. Beveik visi lenkų tarnautojai iš klinikų buvo priversti pasitraukti ir jų vietas užėmė L. Raud. Kryžius su savo tarnautojais, daugumoj iš buv. Klaipėdos ligoninės.

Nors sąlygos Vilniuje buvo nelengvos, nes daug turto rusai karo metu išsivežė, daug dingo karo metu, vienok pamažu darbas ėjo prie tvarkos, nežūrint, kad aplinkui siautė karas ir ateitis buvo netikra. Tuo laiku apie pusę metų iki birželio mėn. 1940 m. man teko dirbti L. Raud. Kryžiaus ligoninėj, vaikų skyriaus vedėju, perimtoj iš lenkų Vilniaus universiteto vaikų ligų klinikoj. Dr. Ciplijauskas kaip prityręs ligoninės administratorius darė ką galėdamas. Kuomet 1940 m. birželio mėn. rusų kariuomenė atvirai okupavo Lietuvą, ne įguly formoj kaip 1939 m. rudenį, dr. Ciplijauskas pasiliko Vilniuj, kur tęsė savo darbą. Jis tenai praleido bolševikinės okupacijos laiką, kai po priedanga menamai paliktos nepriklausomybės, Maskva uždejo lietuvių tautai sunkią okupacijos letęną. Dr. Ciplijauskas tą laiką pergyveno nelengvai, kada matė, kad jo pradėtas darbas Vilniuj, kaip anksčiau Klaipėdoj, įsibrovėlių buvo ardomas. Vilniuj jis gyveno iki rugpjūčio—Vokiečių karo pradžios 1941 m. birželio mėn., kada buvo pakviestas į Kauną universiteto moterų klinikos vedėju ir profesorium į vietą laikinai nušalinto prof. Mažylio. Čia dr. Ciplijauskui teko dirbti sunkiose karo sąlygose, kaip naujai pastatytos klinikos Žaliam Kalne buvo užimtos vokiečių ir jo klinikai teko keltis į senas miesto ligoninės patalpas.

Be tiesioginio darbo ligoninėj nemažiau laiko jam atimdavo ruošimas paskaitų studentams. Kaipo lektorius jis buvo studentų mėgiamas. Nežiūrint sunkių aplinkybių, jis nenustojo geros nuotaikos, dirbo kiek pajėgdamas, nors kartais skundėsi, kad jo sveikata — širdis netvarkoj. Sirginoje ir buvo atsigulęs gydytis buvusioj prof. Kuzmos ligoninėj. Pirmo Pasaulinio karo metu persirgęs šiltinė, matyti, pasiliko ne be įtakos jo sveikatai. Vėliau okupacijos ir nualatinis perkrovimas darbu su trumpino jo gyvenimą. Jis mirė 1943 m. birželio mėn. 29 d., eidamas 55 metus.

Bloomington (Ill.) gazolino stotyje "Willie" mėgsta automobiliams pafarnauti, šveitsdama jų mašinas ir tikrinama ora padangose. Tačiau tas "tikrinimas" prieina prie to, kad "Willie" iš padangų išleidžia ora.

Apie dr. Ciplijauską, kaip ir apie metais anksčiau mirusį prof. Vladą Kuzmą, galima pasakyti, kad jis mirė prieš laiką nuo persidirbimo ir nuo sunkių okupacinių pergyvenimų, nespėjęs pasireikšti visu savo kūrybiniu pajėgumu. Būdamas aukštai kvalifikuotas specialistas, dr. Ciplijauskas, kaip chirurgas prof. Kuzma, okulistas prof. P. Avizonis ir kiti nepriklausomybės laikų gydytojai, aukštai išskėlė lietuvių gydytojų vardą mūsų visuomenės akyse ir atpalaidavo mūsų ligonius nuo reikalo kreiptis į užsienio gydytojus. Įgijęs specialybę Kauno universiteto klinikoje, jis vėliau savo profesiniu darbu Klaipėdoj ir Vilniuj parėmė tų kraštų lietuvių.

Toks kilnojimas jam kaip gydytojui materialiskai buvo nuostolingas, nes pasitraukęs iš Klaipėdos jis paliko tenai savo namą. Tačiau jis neatsisakė keltis į Vilnių ir kaip anksčiau Lietuvos vakaruose, taip vėliau rytuose dirbo mūsų tautos gerovei, nežiūrėdamas savo asmeninių reikalų.

Dr. Ciplijauskas bendradarbiavo lietuvių medicinos spausdintųjų žurnale "Medicina", kur buvo spausdinti iš jo specialybės straipsniai "Radijium ir jo pritaikymas ginekologijoj", "Gimtuvės vėžys ir jo gydymo problema", ir kiti.

Man teko pažinti dr. Ciplijauską iš jaunų dienų dar besimokant Marijampolės gimnazijoj, vėliau Varšuvos universitete, kur studijavom mediciną, o vėliau, kai jau tapo

HARVARDO...

(Atkelta iš 3 psl.)

važiavo aplankyti savo krikšto dukters Adele Smith iš Lake Forest, Ill. Ji irgi baigė mokslus. Ta proga Stevensonas pasakė pagrindinę kalbą mokslo baigimo ceremonijoje. Baigusiųjų tarpe yra ir viena lietuvaite, Dalia Tumas. Tai gi Tumaitė yra pirma lietuvaite, gavusi Harvardo Universiteto diplomą. Ji specializavosi anglų kalboje. Jos tėvai, naujieji ateiviai, gyvena Norwood, Mass., netoli Bostono.

P.

me gydytojais.

Dr. Ciplijauskas man paliko malonius atminimus kaip kuklus lietuvis, kurs buvo sąžiningas, stropus gydytojas, santykiuose su žmonėmis draugiškas, neišdidus ir linkęs į humorą.

Man prisimena dr. B. Zacharino, žinomo gydytojo žodžiai, pasakyti dar nepriklausomybės laikais, kad dr. Ciplijauskas, nors kilme valstietis, buvo netilutuotas dvasios aristokratas.

Dr. Ciplijauskas paliko šeimą: žmoną ir 3 dukras. Jos gyvena Vokietijoj trenty, kur jo žmona mokytojavo vienoj lietuvių gimnazijoj (Lietuvoj irgi buvo gimnazijos mokytoja), o dukros mokėsi. Iš ten atvyko į JAV. Viena Ciplijauskaitė (tur būt, dukte) rašo lietuvių spaudoj apie Italiją, Ispaniją — pietų Europos kraštus. Jo šeimos narių adreso neturiu. Jei būčiau turėjęs adresą, tai būčiau parašęs daktaro nuotraukos šiam straipsniui.

Dienų Skeveldros...

(Atkelta iš 1 psl.)

Beje, naujiausiame "Kommunisto" Nr. kartojama. Gaulėterio (Galima lygia prasme tarti: Krem-leiterio!) Sniečkaus "ataskaita" Nikitai. Apie rašytoją Lankauską ans taip tarė:

"Rimti priekaištai keliami R. Lankausko romanui "Tiltas į jūrą", išspausdintam "Pergalės" žurnale. Iš tiesų, šiame romane stipriai jaučiamos svetimos mums įtakos, mėgdžiojama Vakarų dekadentinių rašytojų kūryba. Šis kūrinys dar kartą rodo, iki ko prieinama, jeigu pamirštami lenininiai partiskumo ir liaudiškumo principai, jeigu atitolstama nuo socialinio realizmo meno.

Tokie veikalai yra iš tikrųjų literatūrinis brokas".

Brokas ar tikroji literatūra?

3. Tas pats niktaitas (arba: Chruščiovo bato kultūros Lietuvoje puoselėtojas) Sniečekus kalbėjo:

"Griežtos ir teisingos visuomenės kritikos susilaukė S. Aleškevičiūtės - Kisarauskienės iliustracijos E. Mieželaičio knygai "Autoportretas. Aviaeskizai". Iš tikrųjų, čia pasireiškia formalistinės tendencijos, iliustracijos yra atstumiančios, nepadaeda ugdyti estetinį skonį".

Vartau, štai, "Grafiką 1960-61-62" (Vilniaus). Tai "iškeiktas" spausdinys. Redagavo dail. Rimtautas Gūbavičius (jo kūrybos pavyzdžiai: "Vilnius", "Sarmarkandas", "Laimingasis princas"). Iš tų "iškeiktųjų" matome Kinerausko "Miestą" ir "Mergaitę" ir t. t. ir t. t. Ar negalėtų tremties dailininkai atsiliepti apie "Grafiką"? Meno ir informacijos apie kraštą sumetimais.

J. Cicėnas

CHICAGO'S SVARIAUSIAS IR MODERNISIAUSIAS DARŽAS
BUČO DARŽAS
WILLOW WEST INN AND PICNIC GROVE
83rd and Willow Springs Road WILLOW SPRINGS, ILL.

KELIAUK PER COSMOS
Labiausiai patyrusių organizuoti pavienėm ir grupinėm kelionėm
I LIETUVA, SOVIETŲ SĄJUNGA IR RYTŲ EUROPA.

PER COSMOS
aplankykite gimesines vietas Sovietų Sąjungos dalyse.
Dėl platesnių informacijų rašykite arba skambinkite
COSMOS TRAVEL BUREAU
45 W. 45 St., New York 36, N. Y.
Tel. CI 5-7711

2 - NAUJIENOS, CHICAGO 8, ILL. - SATURDAY, JUNE 22, 1963

PENKTASIS VARPO NUMERIS

Ištisos savaitės reikėjo, skaitant po porą valandų kasdien, kad susidorojus su neseniai išleisto naujo Varpo turiniu. Pirmasis baltai žalias viršelis, tiesa, talpina porą keistenybių, dėl kurių toliau leidėjai turėtų pasiaiškinti, bet to nepadaro. Mat, atspausa: "74 Leidimo Metai" ir "5 1963". Suprask: "eina 74-tus metus" ir "penktasis 1963 m. numeris"? Šita, švelniai tariant, Varpininkų filisterių draugijos pasigyrimą sugriauna faktas, kad paskutinis Varpo numeris, ar metraštis, ar knyga, kaip bepavadinumėm, išėjo bene prieš penkerius metus. Taigi!

Bet eikim prie didelių 277 knygų puslapių turinio. Iš eilės. "Globalinės rungtynės su komunizmu" — dr. J. Pajaujo straipsnis. Ką čia straipsnis, išsisa 34 puslapių studija, paremta gausia literatūra, suskirstyta į skyrius ir poskyrius. Parašyta tikrai įdomiai ir gana optimistiškai.

"Kultūriniai ryšiai su paverpta tėvyne" — Vaclovas Čižinas. Griežtai pasisako prieš vadinamąjį kultūrinį bendradarbiavimą, visu seno pedagogo rimtumu ir orumu išdėstydamas savo nuomonę per 20 puslapių.

"Lietuvos partizanų kovos (Dokumentuota apžvalga)" — Juozas Audėnas. Autorius supažindina su dar mažai kur aprašyta mūsų partizanų tragiška kova prieš bolševikus dabartinės okupacijos pirmųjų ketelėto metų bėgyje. Straipsnį remia šaltiniais: dabar "banditus" beniekinančia komunistine spauda, J. Daumanto liudijimais ir prieš keletą metų pabėgusio sovietų plk. lt. Gregorijaus Burlickio liudijimais. Šį 23 pusl. straipsnį skaitydama pergyveni visokių jausmų antplūdį: nuo pasididžiavimo kritiškais didvyriais iki mizerijos ir gėdos jausmo dėl dabartinės mūsų "vedamos kovos"... tarpusavy. Str. nemaža pavardžių ir datų.

"Maskvos pramoninė politika pavergtoje Lietuvoje" — Pranas Zundė skaičiais ir lentelėmis įrodo, kad Lietuva bei kitos Pabaltijo šalys dabar labai supramonintos ir kad tai padaryta ne tų tautų naudai, o Sovietijos. Autoriaus naudotasi gausia sovietine literatūra. Po šio str. — dviejų posmelių Juozo Mikuckio eilėraščių "Prieina eros".

"Lietuvos žemės ūkis sovietų baudžiuojamoje" — J. Audėnas kritiškai aptaria M. Gregorauko Lietuvos išleista knygą "Tarybų Lietuvos žemės ūkis 1940—1960" ir įrodo, kad kolchozinė sistema ž. ūkį ne pakėlė, o sužlugdė.

"Tautinė valstybė ir ateitis". Antrinė antraštė: "Ar gali užgesėti Lietuvos nepriklausomybės idėja?" — Henrikas Blazas, 30-ties pusl. studijoje, remdamasis visa eile valstybininkų, filosofų, rašytojų ir net

popiežių, prieina optimistiškų išvadų. Duoda stiprų antausį V. Rasteniui, Metmenyse dariusiam keistas išvadas dėl "priverstinės revoliucijos padarinių Lietuvoje".

"Nacionalizmas ir tautų laisvė" — M. Mackevičius nagrinėja įvairias nacionalizmo rūšis per keletą šimtmečių.

"Pažangiosios socialinės politikos bruožai" — dr. Kazys Karvelis. Tai plati socialinės politikos studija, užimanti 39 pusl., nagrinėjanti įvairių pasaulio kraštų socialinio gerbuoju apraiškas ir vis lyginanti su Lietuvoje buvusiais toje srityje atsieikimais teorijoje ir praktikoje.

"Europa prieš savo problemas" — J. Lanskoronskis. 18 pusl. str. autorius gerokai pagragrinėja V. Europos politiką, dažnai paliesdamas JAV ir SSSR.

"Petro Klimo odisejos" — Henrikas Blazas labai vaizdžiai ir jautriai aprašo kartu praleistas dienas Vokietijos kalėjimuose su Petru Klimu, vienu iš Nepriklausomybės Akto signatarų. Kazi ar tiksliai H. Blazas pastebi, kad P. Klimas esąs ir Nepr. Akto redaktorius? Argi ne Steponui Kairiui skiriama ta garbė?

"Žvilgsnis į Antano Skėmos dramaturgiją" — Rimvydas Šilbajoris. Plačiai nagrinėja "Pabudimą", "Zvakidę" ir "Kalėdų vaizdelį", pristatydamas A. Skėmos dramaturgiją šviesoje ir parodydamas jų tikrą vertę. "Mintys apie kultūros kongresus" — A. Kučys kritiškai pasisako apie pernykštį Kult. kongresą. Du Juozo Mikuckio eilėraščių: "Paukščiams išskrendant" ir "Nurimk širdie". "Premijuojuojį tremties grožinė literatūra (1960—1961 m.)" — Titas Guopis aptaria 5 premijuotas knygas: Leonardo Andriekaus "Saulę kryžiuose", Pulgio Andriūšo "Rojaus vartus", Vinco Ramono "Miglotą rytą", Jurgio Gliaudos "Sikšnosparnių sostą" ir Aloyzo Barono "Lieptus ir bedugnes". Paskutinius 17 varpo puslapių užima smulkesni straipsneliai apie atsiminimų knygas, žurnalus.

Šitiek prabėgomis. Apie kai kuriuos aukščiau įvardytus straipsnius reiktų rašyti atskiras recenzijas ir, manau, kas nors kada nors parašys. Bend-

rai paėmus, 5-sis Varpas yra pats rimčiausias žurnalas, kokį kada nors man teko skaityti. Rimtas iki nuobodumo! Tiesiog kraute perkrautas įvairių paskirčių sunkiais straipsniais, be atvangos, be sustojimo, be šviesaus beletristinio spindulio tarpe jų. Ką gi reiškia dviejų posmelių Mikuckio eilėraščių, išspausstas tarp dviejų straipsnių, kurie abu galėtų būti išleisti atskiromis knygelėmis ar brošiūromis! Tik nuo 208 puslapio eilėnės skaitytojas atsikvepi, priėjęs prie Klimo odisejos, toliau besimėgaujamas Skėmos dramų nagrinėjimu, įdomia laureatų recenzija. Baisiai norisi varpininkams patarti: išleiskite bent kas pusmetį ar kas metai po Varpa, duodami tik po porą tų rimtųjų didžiųjų straipsnių (ir tai perpus padalintų, tęsinį baigiant kitam numerį), atauskit beletristika, poezija ir iliustruokit. Būtų visai kitas vaizdas civiliniam skaitytojui. Dabar gi Varpas daug skaitytojų neturės, nors savo turinio kokybe jam lygus ir nėra.

Beje, žurnalo redaktorius — dr. Juozas Pajaujis. Redakcinė kolegija: Juozas Audėnas, Henrikas Blazas, Titas Briškaitis, Antanas Kučys ir Medys Mackevičius. Išleido Varpininkų filisterių draugija. Administratorius — Titas Briškaitis. Adresas: 1214 N. 16th St., Melrose Park, Ill. Kaina nepažymėta. Detroito galima pirkti Gaivoje už 2 dol.

Alfonsas Nakas

NEW OPEN JANS CLUB
Where all Lithuanian friends meet!
Spend an evening here.
Frank & Angeline Janis
5716 W. 63rd Street

YEAR ROUND FUN
KORPAN'S LANDING RESORT
The Chain's Favorite Playground.
COTTAGES, HOTEL FOOD, BEVERAGES
Pier Space • Sand Beach
Picnic Grove • Pier Space
Rental • Boat Storage
Rt. 12 on Tollway to Rt. 132; 132 to Forest Ave. (3 blks. E. of 12, by shopping center); Forest N. to KORPAN'S LANDING RESORT.
112 E. LAKEVIEW
JU 7-4021

NELAUKITE - RYTOJ GALI BŪTI PERVELU!
Jei norite užsitikrinti nuo ugnies namus, baldus, automobilius, ar šlapį ką apdrausti, reikalaukite agento, arba brokerio, kad jis parūpintų jums polisą per mūsų kompaniją. Nėlaimės išitikus, neturėsite jokių nemalonumų.
"Mes esame pirmaklasiai nariai Chicago Board of Underwriters"
O'MALLEY & McKAY, Inc.
222 WEST ADAMS STREET KAMBARYS 1043
Telefonas: CEntral 6-5206
Generaliniai Agentai šių Kompanijų:
COLUMBIA INSURANCE COMPANY
PEARL ASSURANCE COMPANY
LUMBERMEN'S INSURANCE COMPANY
MASSACHUSETTS FIRE & MARINE INSURANCE CO.
MICHIGAN FIRE & MARINE INSURANCE COMPANY
AMERICAN AUTOMOBILE INSURANCE CO.
MASSACHUSETTS BONDING & INSURANCE CO.

ŠACHMATŲ...

(Tęsinys iš 6-to pusl.)

Ilius, kaip pasidavusius eretiko Roberto De Hunstentono žalingai įtakai.

Mat, Hunstantonas mokė geruosius vienuolius lošti šachmatais. Iužęs arkivyskupas įsakė vienuolyno vyresniajam išvalyti vienuolyną nuo raganiškių polinkiu.

Tačiau prievartos šimtmečiai neįstengė šachmatų sužlugdyti, bet juos nustumė kuriam laikui į pogrindį. Šachmatų entuziastai išsilaikė šachmatų lentas, panašias sudedamas į knygų pavaldus. Jos būdavo įvairaus lydzio ir dažnai su spausdintais maldaknygių užrašais, o šachmatų figūros plokščios, pieštos.

Tų dienų šachmatų figūrų drožinėtojai, norėdami nors dalinai atsikerešyti savo pomėgio engėjams, vyskypų figūras išdrožinėdavo dvideides, kurių viena pusė rodydavo šetoniškus ragus, kysančius iš po mitrų.

1634 metais netikėtai bažnytinų įstatymų leidėjai šachmatų legalizavo. Tais įstatymais šachmatai pripažinti ne tik legaliais, jei jie lošiami be lazdybų, bet ir tuo atveju, jei vienas lošėjas varžybų eigoje užmuštų oponentą, tai jis nepakaltinamas žmogžudyste, nes abi lošimo šalys vedė įstatymais legalizuotą kovą?..

Karalių lošimas

Kadangi amžiais daugelis karalių mėgo ir noriai praktikavo šachmatus, todėl jie dažnai vadinami ir "Karalių lošimu". Tačiau retas valdovas šachmatų ekspertais išvirto, nes juk į šachmatų laimėjimus nėra karališko kelio.

Tik Ispanijos Alfonsas Išmintingasis (1251—1284), kuris išleido ir šachmatų knygą ir Anglijos Ričardas I galėjo didžiuliais vertingais šachmatų ekspertų garbe.

Yra žinoma, kad William'as Užkariautojas kadaise šachmatų lenta per galvą užmušė savo oponentą. O taip pat yra užrašyta, kad Frankų karaliaus sūnus, Pepinas Trumpasis su šachmatų figūra—bokštų pažeidė Bavarijos didikui smegenis, nes pastarasis kvailai užsispyręs norėjo lošimą laimėti. Net karalius Cannte Išmintingasis neteko susivaldymo, kai jo partijos padėtis susikomplicavo. Pasakojama, kad jis 1027 metais nužudė vieną danų didiką, ginčė dėl pastangų atstatyti pavaikšiotą ėjmą.

Indijos Akbar Didysis

(1542—1605) garsėjo kaip gabus ir pajėgus šachmatininkas. Penkių mylių nuotolyje nuo Agros miesto, Radža Akbar Didysis buvo įsitaisęs milžiniška šachmatų lenta, kurioje lošė su gyvais drambliais, žirgais ir kupranugariais. Ir ant kitos šachmatų lentos rūmų šokėjos pavaizduodavo šachmatų figuras.

Modernioji era

Modernių šachmatų era prasidėjo tik 16-tame šimtmečiu, nors ir prieš tai kai kurie šachmatų entuziastai jau užrašinėjo jiems naudingus ir atmintinus partijų debiutus (atidarymo — pradinius ėjimus). Nuo to laiko nauji debiutai ir jų variantai taip pasidaugino, kad nė vienas šachmatininkas negali jų visų atsiminti. Tačiau kai kurių šachmatų didmeisterių atmintis primena net iki penkių tūkstančių skirtingų debiutų.

Aklasis lošimas

Didėjantis šachmatų didmeisterių išsilavinimas sukūrė ir aklojo, iš atminties, nežiūrint į lentą, lošimo variantus. Tai pirniausia panaudojė musulmonas Saidas Bin Jubair, miręs 714 metais po Kristaus gimimo. Po jo mirties "aklasis" šachmatų lošimas pamirštas šimtmečiams.

18-tame šimtmečiu prancūzų meisteris Filidoras atgaivino kalbamą aklo šachmatų lošimo meną ir, lošdamas tuo pačiu metu su užrištomis akimis prieš tris oponentus, sukėlė didelę sensaciją. Šimtmečių vėliau anglas Blackburn'as tų aklo lošimo skaičių pakėlė iki 12-kos. O 1937 metais, pasaulinis šachmatų meisteris Aliochinas, iš atminties sulošė jau prieš 32 šachmatininkus.

1943 metais lenkas Miguel Najdorf'as, emigravęs į Argentiną, aklojo šachmatų lošimo skaičių pakėlė iki 40.

Pastabų parašė

Paskutiniųjų laikų pasaulinių šachmatų meisterių paglydinti greitam naujinkavimui daug padėjo visa-galincioji spauda. Tūkstančiai tarplautinių senųjų ir jaunųjų šachmatininkų susitikimų — dvikovų aprašymas padeda jauniems talentams greičiau bręsti, stiprėti ir mėginti savąjas proto jėgas su šachmatų meisteriais ir net pasaulio šachmatų nugalėtojais.

Šachmatų lošimas prieinamas kiekvienam žmogui. Tačiau, kaip ir kiekviena kūrybinė veikla, taip ir šis loši-

mas reikalingas iniciatyvos ir patvarumo, o ypač stropaus mokymosi — lošimo technikai ir teoriniams principams perprasti.

Pradedantiems šachmatininkams didelės reikšmės turi daugiau įgudusio šachmatininko nurodymai ir savarankiškas darbas, naudojantis vadovėliais. Naudinga taip pat stebėti aukštesnių kvalifikacijų šachmatininkų lošimą.

Lavinantis iš vadovėlių, reikiama turėti šachmatų lentą, kad būtų galima praktiškai įsitikinti visa tai, kas dėstoma knygoje.

Mokytis reikia neskubant, įdėmiai apgalvojant kiekvieną taisyklę ir stengtis viską iki galo suprasti. Jei kurio dalyko nepavyksta iš karto suprasti, galima pratybas pertraukti arba mokytis toliau, bet paskiau vėl prie to dalyko grįžti ir jį galutinai perprasti.

Su pasididžiavimu galime konstatuoti, kad ir lietuvių turėjom ir turim senime bei jaunime gabių ir gerų šachmatininkų. Todėl gero vėjo ir sekmės ir daug kitų jauniems, priaugantiems šachmatininkams!.. Juk šachmatų keliai

ir jų labirintai atviri ir įdomūs kiekvienam pajėgesiam protui, skaidresniam galvoji-mui.

GRAMERCY SHIPPING CO.
Isteigta 1947
Turinti Maskvos USSR Vnešposyltorg leidimą. Turinti Department of Banking and Insurance (USA) leidimą ir draudimą.
BE MUITO DOVANŲ I USSR
Automobiliai, Motoeiklai, Dviraciai, Padangos, Radio, TV aparatai, Muzikos instrumentai, Šaldytuvai, Skalbimo mašinos, Dulkių siurbiai, Siuvamos mašinos, Foto aparatai, Šautuvai, Laikrodžiai ir daug kitų dalykų. Be maito — pristatymas garantuotas. Labai prietamos kainos. Reikalaukite mūsų smulkaus sąrašo.
GARDAUS MAISTO SIUNTINIAI
Mūsų sąrašas turi didelį pasirinkimą.
Reikalaukite to sąrašo.
AUDIMŲ SIUNTINIAI
Mes pristatome I USSR puikias medžiagas, avalynę ir rūbus. Reikalaukite mūsų sąrašo.
PINIGAI I USSR
Pristatymas per dvi savaites, pilnai garantuotas. Pinaai išmokama. — Gavėjo pasirašyti kvitai. — Kursas — 9 rubliai už \$10.— Už patarnavimą — iki \$35.00 — \$3.50, virš \$35.00 — 10%.
GRAMERCY — N. Y.
118 E. 28th St., New York 16, New York
Tel. MU 9-0598.
Atidaryta kasdien, išskyrus šeštadienius ir sekmadienius.

Išgaliojo naujas patarnavimo būdas, užsakant dovanas, gamintas Sov. Sąjungoje
REMDAMASI SUTARTIMI, SUDARYTA SU VNIŠPOSYLTORGU
COSMOS PARCELS EXPRESS CORPORATION
PRADĖJO PRIIMTI APMOKĖTŲ DOVANŲ UŽSAKYMUS
JUSŲ GIMINĖMS, GYV. LIETUVOJE.
• Jūs žia apmokate visą dovanų kainą.
• Gavėjui nieko nereikia mokėti.
AUTOMOBILIAI ŠALDYTUVAI DULKIŲ SIURBLIAI SIUVAMOS MAŠINOS
SKALBIAMOS MAŠINOS TELEVIZIJOS DVIRAČIAI SIMTŲ DAIKTŲ PASIRINKIMAS
Dėl smulkių informacijų ir katalogo kreipkitės į pagrindinį skyrių:
COSMOS PARCELS EXPRESS CORPORATION
45 WEST 45th ST., NEW YORK 36, N. Y. Tel. CI 5-7905

DONALD PETKUS ANTHONY PETKUS
A. PETKUS & SŪNUS
NAUJA KOPLYČIA
MARQUETTE FUNERAL HOME
2533 West 71st Street
(Maplewood gatvės kampas)
GRovehill 6-2345 Townhall 3-2108
Pilnas laidotuvių aptarnavimas, įskaitant karštą ir pasinaudojimą mūsų gražiom kopolyčiom, yra nuo \$375.00; \$430.00; \$595.00; \$650.00; \$695.00; \$750.00; \$875.00; \$895.00; \$945.00; \$975.00; \$990.00 ir daugiau. Karštą galima pasirinkti kopolyčioje.
GRAZIOS INDIVIDUALINES KOPLYČIOS MASINOMS PASTATYTI AIKSTĖ
Lietuviams teikiama šios rūšies patarnavimus 30 metų.
7 — NAUJIENOS, CHICAGO 8, ILL. — SATURDAY, JUNE 22, 1963

JANIS BAR-B-Q RESTAURANT & COCKTAIL LOUNGE
UNDER NEW MANAGEMENT
Pan Fried Chicken BBQ RIBS Bar-B-Q Back Ribs Choice Steaks
OUR SUNDAY DINNERS FEATURE PRIME RIBS FREE!
We Specialize In FIRST COCKTAIL FREE WITH MEAL
RIBS—STEAKS—CHICKEN PLENTY OF PARKING
5628 SOUTH WESTERN AVENUE — PR 8-4440

PAULIUS SIRGEDAS

SACHMATŲ PABIROS

Sachmatai — žilos senovės lošimas, kuriam istorikai priklauso tikslūs metų, tačiau niekas tikrai negali įrodyti, kas ir kada juos išrado. Tačiau yra tikrų žinių — rašyta sachmatų istorija — rodanti jų judrią raidą įvairiais šimtmečių laikotarpiais ir įvairiuose kraštuose. Galutinai sachmatų lošimo principai nusistovėjo tik prieš šimtą metų. Šiandien jie yra jau visam sachmatininkų pasauliui vienodai suprantami.

J Europą sachmatai atėjo prieš 1000 metų. Prieš šimtmečio vidury geriausi pasaulio sachmatininkai buvo: vokiets Andersenas, sukūręs daug neužmirštamų kombinuotų partijų, ir jaunas amerikietis, sachmatų genijus Morfi. Vėliau, kai Morfi aplėdo sachmatų sritį, iškilo naujas talentas, Anderseno nugalėtojas, ir sachmatų teorijos kūrėjas Steinitcas. Bet ir Steinitcas susilaukė konkurento, jauno gilaus proto ir geležinės valios sachmatininko Laskerio. Laskerio nugalėtojas buvo 1921 m. visų sachmatų turnyrių baubas — jaunas kubilietis Kapablanka.

Po Kapablankos pasauliniai sachmatų meisteriai vis dažniau keitėsi. Iš Kapablankos pasaulinio sachmatų meistro vardą paveržė rusų emigrantas Aliochinas. Aliochinis sachmatuose pirmavo iki 1935 metų, kai jį nuvainikavo olandas Euvė. Euvė iškovota sachmatų meisterio titula teisiškai tik dujejus metus, nes 1937 metais jį vėl turėjo gražinti Aliochinui, kuris ir mirė nepraradęs pasaulinio sachmatų meisterio vardo. Nuo 1948 metų į pasaulinius sachmatų meisterius iškilo rusas Michailas Botvinikas, kuris tik pastarosiomis gegužės mėn. dienomis ir buvo nuvainikuotas jo tautiečio armeno Tigran Petrosiano.

Sachmatų tigras — Petrosianas

Sachmatininko Tigran Petrosiano kovingumo stamina, pasak Newsweek žurnalo aprašymą, prilyginama Joe Louis boksininko privalumams. Petrosianas neatlaidus lošime, geležinės valios ir nervų, jis spaudžia oponentą, retai rizikuodamas, bet metodiškai užsiplanavęs iki paskutinio mirtinio smūgio. „Daugelis Petrosiano vadina tigrą, — išsireiškė vienas sovietų sachmatų ekspertas, — bet jis tikrumoje sachmatais lošia kaip smauglys — pitonas. Lošimo eigoje jis savo aukas tiesiog smaugte uždusina...“

Vieną iš paskutinių gegužės mėnesio vakarą, Maskvos Vartietės teatre, stebint stovint, 2000 žiūrovų minia, Petrosianas pagaliau smogė pėstininko čjimu į priešininko karalių ir tada, dar vis tylėdamas įstebė akis į už sach-

matų lentos sėdėjusį Michailą Botviniką, 52 metų amžiaus pasaulinį sachmatų nugalėtoją. Daugiau kaip 10 milijonų rusų, nuo Minsko ir Pinsko iki Omsko ir Tomsko per televiziją ir radio sekė tą sachmatų turnyrą. Pagaliau Botvinikas, jau nuo 1930 metų sachmatų didmeisteris ir 1948 metais laimėjo pasaulinį sachmatų nugalėtojo titulą, padarė savo „čjimą“, ištiesdamas dešinę pasveikinti nugalėtoją. Tuomet žiūrovai užplūdo sceną, ritmiškai plodami ir šaukdami: „Tigran, Tigran, Tigran“. Petrosianas buvo apibertas gelėmis ir apdovanotas rusiškais bučkiais.

Po dviejų mėnesių įtemptų protinių varžybų, sužeidus 22 sachmatų partijas, 33 metų amžiaus Tigras mirtinai smogė ir 12½ prieš 9½ taškų pasiekme laimėjo pasaulinio sachmatų nugalėtojo vardą.

Petrosiano pergalė užtikrina jam mažiausiai trijų metų karaliavimą ir pasaldintą gyvenimą Sovietų Sąjungoje, kurioje virš 5 milijonų draugų aktyviai lošia sachmatais ir kur sachmatų čempionas laikomas tautiniu didvyriu.

Petrosianas stambus, juodu garbanų armėnas, sachmatais lošti pradėjo gimtajame Tiflise, vos 12 metų sulaukęs. Apdovanotas pažymėtina atmintimi, jis greitai ir lengvai progresavo. O sulaukęs 23 metų, jis tapo tarptautiniu sachmatų didmeisteriu. „Kai Michailas Botvinikas buvo jau sovietų sachmatų karalius, aš buvau tik trijų metų, — pasakoja Petrosianas. — Vėliau aš vis senuodavau sachmatų lošimus su juo dėl pasaulinio sachmatų titulo“.

Besiruošdamas sachmatų pasauliniam turnyrui, Petrosianas šliuozė pašliuozis, žaidė futbolą, stalo tenisą ir biliardą. Taip pat darydavo ir vaikštynes netoli savo 2-jų aukštų namo, Maskvos pakrašty. Norėdamas profiniai atsigausti, sustiprėti, prieš kiekvieną varžybinių sachmatų lošimą, Petrosianas skaitė poeziją (mėgstamą Puškiną) ir klausydavosi muzikos (dažniausia finalines pastraipas Čaikovskio Simfonijos). Lošdamas sachmatais, jis giliai pasinerdavo į vispusišką susikoncentravimą.

Taip sachmatų pasaulis susilaukė naujo pasaulinio sachmatų nugalėtojo — Tigran Petrosiano.

O štai ir kitas sachmatų vaizdelis

Prie sachmatų lentos, parėmę smakrus rankomis, tūnojo du, turbanais galvas apsiraišioję, indai. Tai charakteringa visų laikų sachmatininkų povyza. Staiga vienas jų, greitai rankos judesiu parvertė sachmatų karalių ir tuo pareiškė rezignavimą. Po to, jis atsistojo ir išsitraukęs iš maks-

ties durklą, nukirto rodomojo piršto galiuką ir padavė jį oponentui. Nugalėtojas paimitą laimikį nerūpestingai nusviedė per petį, vėl pradėjo sustatinėti sachmatų figūras naujam lošimui, o tuo tarpu pralaimėtojas kraujuojantį piršto likutį pamerkė į balzamą.

Sachmatais praloštos žmonos

Pagal indų istoriką Al-Masūdį, kuris 950 metais po Kristaus gimimo užrašė virš pavaižduotą vaizdelį, jo laiku Indijoje, panašios scenos nebuvo retenybė. Tuomet indų sachmatų pamėginas buvo viręs manija. Tų laikų sachmatininkai, pralošę paskutinius pinigus, dėl lošimų pasiekmes užstatydavo pirštą, ranką, koją ar net žmoną.

Žmonos pralošimas, retkarčiais gal būt ir netaip skausmingas, reikė galutiną sachmatininko karjeros žlugimą. Mat, tuometiniai papročiai leido žmoną užstatyti paskiausiai, kai būdavo jau pralošta ranka ar koja. Ir toks vargšas indas, netekęs rankos ir be žmonos, kuri dar galėtų už jį dirbti, būdavo pasmerktas greitam sunykimui.

Kaip karo lošimas -

Dažnas šių dienų taikingas sachmatininkas vargiai įsivaizduoja, kad ši intelektualinė pramoga, praėity vaizduojama karo žaidimus su simbolinėmis armijomis, išdeštytomis pavyzdžiui, kaip senovės indų armijos buvo sugrupuojamos kovai — mūšiai.

Indų sachmatų lošime kiekvienas lošėjas vadovaudavo aštuonių, pėstininkų linijai, iš užpakalio parentai aštuonių vyresnių kariškių. Tos armijos vidury stovėdavo karalius, greta jo patarėjas, ir iš kiekvieno sparno (šono) remiami dramblių, arklių ir kovos vežimų.

Sachmatų atsiradimo istorija paskėsta giliose amžių miglose, tačiau yra tikrų žinių, kad jie jau septintame šimtmečio buvo lošiami Indijoje ir Persijoje.

Indų sachmatų legenda

Daugelis gražių indų legendų stengiasi įrodyti sachmatų atsiradimo istoriją. Viena iš jų pasakoja, kad Behubas, neanuorama jaunas princas, žiauriai kankino savo pavaldinius, nesigailėdamas net jų gyvybių. Tuomet vienas šventas bramanas, vardu Nasir'as, ir išradęs sachmatų, norėdamas princui pademonstruoti, kad ir karalių gyvybė bei galia priklauso nuo jo pavaldinių, nes kai pavaldiniai žūsta, žūsta ir pats karalius.

Pagal tą legendą princas tėvas — karalius taip pat susidomėjęs sachmatais, kurie jo sūnų neanuorama palenkė į dorą. Todėl ir jis paprašė Nasirą pamokinti sachmatais lo-

ti. Karalius labai pamėgo sachmatų ir už tai įsakė šventam bramanui pasirinkti atpildą. Bramanas, būdamas matematikas ir be to, didelis moralistas, atsakė: „Karalius, daug ko neprašau. Tačiau, jei jis negaliis, tepadedu ant sachmatų lentos langelio vieną javų grūdą, ant antro — du, ant trečio — keturius ir t.t., kol visi 64 langeliai bus grūdais užpildyti“... Įpykęs karalius reikalavo, kad bramanas pasiskirtų ką nors vertingesnio.

Nasiras vistik savo nusistatymo nepakeitė ir pagaliau karalius sužinojo tai, ką kiekvienas šių dienų aukštesniosios mokyklos mokinys gali apskaičiuoti, būtent, jei reikalaujama būdu grūdais būtų užpildyta sachmatų lenta, tai jų skaičius susidarytų iš 20 skaitmenų ir tų grūdų pakaktų padengti Angliją 38 pėdų sluoksniu.

Kadangi sachmatai karo pagrindų lošimas, tai, atrodo, Indijos karaliaus Kaido Didžiojo istorija laikytina archaū teisybės. Kaidas pasižymėjo dideliais priešų nukariavimais. Pristigęs tų priešų, jis pradėjo iš nuobodulio sirguliuoti, kol pagaliau jo filosofas Sassa, išrado sachmatų, kurie gelbėjo ligoniui manevruoti karo veiksmus ir armijas sachmatų lentoje.

J Vakarų Pasaulį sachmatai užklydo 10-tame šimtmety, per musulmonų kraštus ir Ispaniją. Taip pat mažai abejonės, kad arabų užkariavimai, prasidėję septintame šimtmety, nebūtų prisidėję prie greitesnio sachmatų paplitimo po kitas pasaulio šalis. Net ir šandien, sachmatų terminologijoje kai kurie žodžiai yra arabų kilmės, k. .: „Shach—Mat“ (lietuviškai „šach—mat“ reiškia karalius miręs).

Karalienės atsiradimas

Dar viduramžių Europoje sachmatai mažai skyrėsi nuo orientališkų sachmatų. Tačiau greit sachmatų figūrų pavadinimai pasikeitė tuometiniam vakarų gyvenimui labiau pritaikantais vardais. Drambliai tapo vyskupais (bishops — liet. rikiai), karo arkliai — riteriais (knights — liet. žirgai), o ištikimasis indų karaliaus patarėjas paverstas karalienė.

Tačiau karalienė ir sachmatuose buvo problema. Mat, indų sachmatų lošime pėstininkas (paron), prasiveržęs pro priešų gynybos liniją, automatiškai pakildavo į karaliaus patarėjus.

Viduramžių depresija

Ankstyvosios sachmatų istorijos žinios rodo, kad šis lošimas Europoje nepripažintas nežalingu intelektualiniu lošimu. Išsibus šimtmečius jis laikytas socialiniu blogiu.

1291 metais Pechham arkivyskupas pasmerkė Coxford'o Abbey vyresnįjį ir jo vienuo-

H. AEGLER

TINKAMAS KANDIDATAS

Hiubšeris jau pensininkas. Ar žinote, kas yra tie pensininkai? Aš manau, kad nežinote. Aš jums paaiškinsiu. Pensininkai — tai žmonės, ištikimai ir garbingai daug metų tarnavę ir dirbę valstybės labui ir, tam tikram momentui atėjus, išvaryti iš tarnybos dėl to, kad jie jau nepajėgia įtikti griežtam šeimnininkui valstybei. Bet pensininkai labai dažnai gali šį tą užsidirbti, tarnaudami kuriam nors kitam, ne tokiam griežtam ponui. Štai dėl tos paskutinės priežasties valstybė nėra linkusi mokėti pensijas, kurių užtektų pragyvenimui, o iš kitos pusės, dėl tos pačios priežasties pensininkai nemiršta badu, nors jie — pensininkai.

Pensininkai mėgsta ramias, nors kartais gana atsakingas tarnybas. Hiubšeris irgi norėjo gauti panašią vietą: kassinko, naktinio sargo, kontrolieriaus arba net bažnyčios sargo. Ir Hiubšeris įdėjo keletą skelbimų laikraščiuose. Bet teko ilgokai palaukti, nes juk be Hiubšerio panašių vietų ieško dar šimtai kitų, dar nenorinčių kelti ir geresnį pasaulį, pensininkų. Bet pagaliau ir jis gavo pasiūlymą: furtینگam fabrikantui prirėikė naktinio sargo. Hiubšeris nedelsdamas nuvažiavo į fabriką. Jį priėmė vienas iš turtingo pono sekretorių, o gal ir raštininkų.

— Aš turiu jums pasakyti štai ką, mano mielas, — šaltai ir išdidžiai pradėjo pasikalbėjimą raštininkas, dovanokite, vadinkime jį sekretorium — gražiau skamba. — Mūsų reikalavimai labai griežti. Hiubšeris linktelėjo:

— Tikiuosi, kad būsite patenkinti. Aš ilgai tarnavau... Bet sekretorius nekantriai pertraukė:

— Man visai neįdomu, kur ir kada jūs tarnavote. Ką jūs veikėte — mums visai nesvarbu. Aš noriu jums paaiškinti, ko mes reikalaujame iš naktinio sargo. Pirmiausia, jis niekuo neturi pasitikėti, į visus žiūrėti su įtarimu ir apie kiekvieną galvoti, kad tai, jei ne plėšikas, tai bent vagis ar sukčius. Antra, naktinis sargas turi turėti labai gerą klausą. Trečia, jis turi būti stiprus, drąsus ir kovingas. Trumpai tariant, jis turi būti susidėjęs su pačiu velniu.

Sekretorius atsikvėpė ir tęsė:

— Štai bendrais bruožais visai, ko mes reikalaujame iš naktinio sargo. Ar tamsta man supratai?

Hiubšeris linktelėjo vėl:

— Supratau labai gerai, pone direktoriau!

— Na, ar tamsta manai, kad turi visas mano išvardintas savybes? — paklausė sekretorius.

— Deja, — atsakė Hiubšeris, — toli gražu ne! Bet gal teiseite, pone direktoriau, rekomenduoti tamstai žmogų, kurio sugebėjimai tikrai pranės jūsų lūkesčius?

Sekretorius nustebes pažūrėjo į Hiubšerį ir pasakė:

— Žinoma, jei jūs tikrai įsitikinę, kad jūsų rekomenduojamas žmogus atitinka mūsų reikalavimus.

— Be jokios abejonės, pone direktoriau, — pabrėždamas žodžius, atsakė Hiubšeris. — Jei jums tikrai reikalingas toks tarnautojas, tai aš ryt at-

Harvardo diplomai merginoms

Dalia Tumas yra pirmoji lietuvaitė gavusi tokį diplomą

Harvardo Universitetas, įkurtas 1638 metais, yra seniausias ir garsiausias Universitetas Amerikoje. Jis yra garsus ir visame pasaulyje. Šita universiteta yra baigę labai daug garsių mokslininkų, literatų, dailininkų, valstybininkų, finansininkų, prekybininkų, advokatų, daktarų, inžinierių, išradėjų ir daug kitų. Tur būt, nėra tokios srities, kurioje nebūtų labai pasižymėjusių asmenų, baigusių Harvardo universitetą. Daugelyje mokslo, meno, biznio ir kt. šakų, jie buvo kūrėjai naujų principų, naujų srovių. Kūrybinė galia Harvardo Universiteto auklėtinių yra labai aukšta. Todėl ambicingos mergaitės, svajodamos apie savo būsimą vyrą, sakydavo, kad jos nori gauti: „a prince or Harvard man“. Teisybę sakant, monarchijoms nykstant nemažai „Harvard man“ yra galingesni už bent kokius princus, Sakysim, kai Jacqueline Bouvier ištekėjo už senatoriaus, dabartinio prezidento Jack Kennedy, — ji gavo gana galingą „Harvard Man“. Abu prezidentai Roosveltai, — Theodoras ir Franklin Delano, — buvo baigę Harvardą. Dabar vyriausybėje, valdžios administracijoje ir Vyriausiam teisme yra nemažai Harvardą baigusių vyrų. Ir sakoma, kad vyriausybės patarėjų dauguma yra iš Harvardo. Kas tai

Vertė E. J.

paklausė dabartinį Žemės Ūkio Ministerį Freemaną, kaip jis, paprastas berniškis iš Iowa universiteto, pateko į tokią aukštą vietą? Žinoma, visi žino, kad Freeman turi aukštą kvalifikaciją savo vietai užimti, bet jis parodė didelį sąmojų atsakydamas į tokį provokacinį klausimą: „Labai paprasčia, kodėl aš patekau: Harvardas neturi Agrikultūros Departamento!“

Paprastai kalbama apie Harvardo vyrus. Kodėl? Dėl to, kad Harvardo kolegija yra tik vyrams. Moterų ten nepriima. Mergaitėms buvo įkurta Radcliffe kolegija prie pat Harvardo. Abiejų kolegijų turėjo daug bendrų profesorių ir su laiku bendrą paskaitų. Gi Radcliffe kolegijos mergaitės aukštesniems laipsniams gauti (magistro ir daktaro) eidavo į Harvardo Universitetą. Reikalas pribrendo duoti visus laipsnius iš Harvardo Universiteto. Ir jau šiomet Radcliffe kolegijos studentės pirmą kartą istorijoj gauna Harvardo Universiteto diplomus. Taigi šalia „Harvard Man“ jau atsiranda ir „Harvard Woman“. Šių metų Radcliffe laida yra baigusių pirmosios „Harvard Woman“. Iš viso tokių buvo 290 merginų. Šita laida esanti „very bright bunch of girls“. Apie 40% merginų sieks įsigyti aukštesnių mokslo laipsnių; 10 gavo Fulbright stipendijas, o 12 Woodrow Wilson Fellowship; 25 išrinktos į Phi Beta Kappa. Baigusių tarpe senatoriaus Harold Stassen dukė ir senatoriaus Stuart Symington anūkė; dukterys žinomų profesorių Paul D. Bartlett, Oscar Handlin, Harry Levin ir kt. Adlai Stevenson at-

NAUJIENU

50 METU

SUKAKTIES KONTESTAS

1964 metais "NAUJIENOS" minės 50-ties metų sukaktį.

Šia proga ruošia kontestą.

Šiomis dienomis bus paskelbtos kontesto sąlygos.

MIRGA

(Atkelta iš 1-mo pusl.)

ne Ona, buvo gavusi leidimą apsigyventi Krėvės pilyje ir kas dieną kelis kartus lankyti savo vyrą.

— Ir sėdžiū dabar kalinamas jau kelinta savaitė. Krėvės pilies mūrus norėčiau išgriauti, atsimindamas, kas seniai įvyko. — tarė Vytautas savo žmonai, pas jį apsilankius.

— Ir paleko Vytautas, didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio sūnus, į Jogailos klastingus spąstus, — atsakė jo žmona.

— Dabar man aišku, kad jau iš anksto buvo paruoštas planas mano tėvą Kęstutį ir jo įpėdinius sunaikinti, užgrobti Trakų ir Zemaitijos kunigaikštijos ir jas padalinti Algirdaičiams, — tęsė Vytautas.

— Didingoji Biruta todėl niekuomet ir nemėgo Vilniaus rūmų šeiminkų. Ten jau seniai viešpatavo bizantiškas klastingumas, kuris buvo taip priešingas tiesiam žemaičių būdai. O kunigaikštienė Julijona po jos vyro Algirdo mirties savo ambicija paveikė visus savo vaikus, — toliau aiškino Ona.

— Bet mano motina Biruta buvo ir liko tvirta savo senųjų lietuviškų papročių šalininkė. Jai buvo sunku apsiprasti su naujuoju mokslu, kuris Lietuvai jau apie šimtą metų nešė tiek karų, kraujo praliejimo ir nelaimių.

— Ne, ne be pagrindo garbingoji Biruta taip elgėsi, — tvirtino Ona. — Nekartą ji aiškino, kad tik senieji dievai Lietuvą padarė taip didžią ir galingą. Todėl ji jiems norėjo likti ištikima, tuo labiau, kad Lietuvon nešamas naujasis mokslas, jos nuomone, yra tik priedanga Ordinui užkariauti lietuvių žemes ir jas prijungti prie savo sudarytos Prūsijos, kuri yra paslaptai ant ten gyvenusių prutenų ir lietuvių giminių kaulų.

— Tai yra tikra tiesa. Karas su Ordinu tęsiasi jau virš šimto metų. Nežiūrint visų mūsų pastangų, Vokiečių Riterių Ordinas kasmet veržiasi gilyn į Lietuvą.

Kaip darniai ankstybesniais laikais sugyveno abu broliu valdovai: mano tėvas Kęstutis ir dėdė Algirdas. Mano tėvas gynė Lietuvą iš vakarų, o dėdė Algirdas Lietuvos rytus. Nekartą jis buvo pasiekęs Maskvą, ir Kremliaus pilies vartuose įsmeigęs savo aštriąją ragotinę. Pietuose jis buvo pasiekęs Juodąsias jūras ir Krymo pusiasalyje paėmęs Chersoną, apie ką dar vėlesnės žmonijos kartos kalbės.

— Tai buvo didieji Lietuvos laikai; vargu ar jie dar pasikartos, taip suskilus Gediminaičiams? — Vytautui pritarė kunigaikštienė. — Draugingoje nuotaikoje gyvendami ir kovodami, abu broliai galėjo atlaikyti Ordiną ir plėsti savo įtaką tolimuose slavškuose

kraštuose. Nekartą girdečiau dėdę Algirdą aiškinant, kad Gediminaičiai turi valdyti visus slavščių giminių kraštus.

— Draugingoje nuotaikoje užaugau kartu su savo pusbroliu Jagėla (Jogaila), — tęsė Vytautas savo atsiminimus. — Nesunku buvo iš Trakų greitais žirgais pasiekti Vilnių ir Gedimino pilį, kurią mūsų protėvis Gediminas pastatydino ant aukšto kalno. Visuomet artėdavau su pagarba prie šių didingų rūmų. Kalno papėdyje dar teberuseno šventoji ugnis, kurią kurstydavo vaidilutės ir kur vaidilos tebedainavo apie senuosius karžygius ir pranašavo dievų valią.

— Bet Vilniuje jau buvo ir krikščioniškų bažnyčių, nors lietuviai ir jų valdovai dar buvo tebevadunami pagonimis, — pridūrė Ona.

— Prisimenu, kai 1370 m. žiemą mano tėvas ir dėdė Algirdas kovojo prie Rudavos, Sambijoje, kuriame mūšyje žuvo buvęs Ragainės pilies komturas, žiaurusis Ordino maršalas Schindekopf ir daugelis riterių bei kryžiuočių. Mūšiu pasibaigus, temstant, akivaizdoje degančios Rudavos bei aplinkinių sodybų, Jagėla ir aš, dangun pakeltais kardais, prisiekėme amžiną neapykantą Ordinui ir pasižadėjome jį kartu sunaikinti. Tuomet ir vėliau maniau, kad mūsų draugystė galios visam amžiniui ir priesaika bus ištesėta, kai mudu tapsiva valdovais: aš Trakų bei Zemaitijos, o jis Vilniaus bei kitų rytinių kraštų.

Jagėla tuomet dar buvo jaunas, dar nesugadintas garbėtroškos; o Gediminaičiams taip neįprastas klastingumas iškilo tik po dėdės Algirdo mirties, — aiškino kunigaikštienė.

— Visa mūsų nelaimė prasidėjo su nelemtu Vaidilos iškilimu Vilniaus rūmuose, už kurio Jagėla net savo seserį Auksinę-Mariją išleido, — dūsavo Vytautas. — Ne be pamato mano tėvas Vaidilą vadino bernu ir vėliau už jo niekšybes jį liepė pakartai. Vaidila yra buvęs tas asmuo, kuris nešiojo žinias tarp Vilniaus ir Marienburgo.

— O Trakų pilies šeiminkai apie tai nieko nežinojo? — klausė jį jo žmona.

— Iš kur jie žinos? — tęsė Vytautas, — žinios buvo siunčiamos kuo slaptingiausiu būdu. Mano tėvas atmetė kiekvieną panašią mintį. Nepadėjo net mano motinos Birutos įspėjimai, kuri turėjo gerą akį ir dar geresnį nujautimą.

Dar mažiau tokie įtarimai pateko mano galvon, nes aš Jagėlai tikėjau kaip savo broliui. Slaptai Osterrodės pilies komturas Kuno von Liebenstein mano tėvui pranešė:

— Ar, Jūsų šviesybė, nežinote, kad kunigaikštis Jagėla dažnai pas mus siunčia savo svainį Vaidilą ir kad jis su mumis yra susitaręs paimti Jūsų žemes ir jas atiduoti Vai-

dilai ir jo žmonai, Jagėlos seseriai.

— Aš dar šiandien stebiuosi, kodėl tas kryžiuotis įspėjo mano tėvą, kai ginčas Gedimino giminėje ėjo Ordino naudai. Komtūras von Liebenstein jog buvo mano sesers Onos-Danutės krikšto tėvas, kai ji, ištekėdama už Mazovijs kunigaikščio Jonušo, priėmė krikštą. Jis, kaip jos krikšto tėvas, beveik priklausė mūsų šeimai. Be to, jis buvo gerbiamojo Kęstučio geras draugas, — aiškino Vytautas.

— O gal jis norėjo visą reikalą pagreitinti, kai Jagėla tuojau nevykdė susitarimo. Ordinui šio ginčo išsivystymas gal per ilgai truko. Jagėla, ilgai galvodamas, galėjo susilaikyti nuo to plano vykdymo. Tuomet Ordinas nebūtų pasiekęs savo tikslo.

Komtūras šią paslaptį išdavė greičiausiai Ordinui paliepiu. Be jo jis negalėjo išduoti tokios valstybinės paslapties. Nekartą esame girdeję griežtus Ordino brolių nubaudimus dėl daug lengvesnių dalykų.

Krikščioniškas Ordinas turi savo moralę, — tvirtino kunigaikštienė.

— Kai aš Krėvės apkalime viską apgalvoju, tai pats stebiuosiu, kokie neapdairūs mes tuomet buvome. Mano tėvas manė, kad komtūras jam šią paslaptį išduodąs dėl asmeninių jausmų mūsų šeimai.

Ta slaptoji sutartis su Ordinui buvo pasirašyta Daudiškės medžioklėje, kurioje aš irgi dalyvavau. Ir nieko nenujaučiau, kad Algirdaitis pardavė mūsų šeimos valdomus kraštus mūsų šimtmetiniam priešui Ordinui.

— Gėdinga yra ši Jagėlos sudarytoji sutartis su Lietuvos priešu, Ordinui, — sušuko kunigaikštienė. — Lietuvos valdovai savo tarpe nieko panašaus dar nebuvo patyrę. Taip elgiais totorių chanai su rusų kunigaikščiais. Jie su vienu tariasi, o kartu galanda peilį jį užmušti.

— Ir buvo surastas šis dokumentas, kai mano tėvas netikėtai puolė Gedimino pilį, Skirgėlai su lietuvių ir gudų kariuomene į Polocką išžygiavus. — tęsė Vytautas. — Tuomet ir paaiškėjo, kad be susitarimo Daudiškėje, Jagėla Dubybos saloje, dalyvaujant jo broliui Skirgėlai, jo motinos Julijonos, jo brolių Kariūto, Augolnio, Karigėlos, Vygando bei švitrigėlos sutikimu, Vokiečių Riterių Ordinui buvo užrašęs pusę Zemaitijos, to krašto, dėl kurio laisvės žuvo Gedenė (Gediminas), o Kęstutis visą amžių kovojo.

Gavęs šias žinias iš savo tėvo, aš per parą atėjau iš Gardino į Vilnių. Ir tėvas man sakė: — Sūnau, Tu niekuomet nenorėjai Jagėlos klasiškai tikėti, bet čia yra raštai, kuriais jis ir jo giminė yra susitarusi su Ordinui išduoti. Bet Perkūnas dievaitis mus apsaugojo. Aš nepaliesiu Jagėlos ir jo giminių turtų ir nei

jų žemių. Jie mano pilyje vaikščioja silpnai saugomi, nors jie prieš mane buvo didelių sąmokslų sugalvoję...

Bet Jagėla yra nustojęs teimės vadintis didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu. Aš nutariau jam duoti Vitebską, Krėvę ir visus tuos kraštus, kuriuos jo tėvas Algirdas valdė.

Taip ir padarė garbingasis Kęstutis, — baigė Vytautas. — Toks kilnus tikrai buvo Tavo tėvas Kęstutis, — Vytautui pritarė kunigaikštienė. — Nors jis nebuvo krikščionis, bet savo dvasia ir dora jis stovėjo aukščiau už daugelį krikščionių valdovų, jau nekalbant apie Ordino brolius, kurie veržiasi į mūsų šalį kardu, ugnimi ir klasta.

Lankymo laikui praėjus, sargas pranešė kunigaikštenei, kad jau yra laikas aplėsti kalinio kunigaikščio patalpą. Sunkia ir palaužta širdimi ji atsiseikino ir, tarnaitės Mirgos lydima, išėjo pro sunkias, geležiu apkaustytas duris. Daug ji šiandien buvo išgirdusi, ko ji seniau nežinojo, nes valdovai nevisuomet mėgdavo savo žmonoms apie viską papasakoti.

Daug ji galvojo apie savo vyro likimą. Jai buvo aišku, kad Vytautą reikia kuokubiausiai iš įkalinimo paliepsuoti, kad jis nesusilauktų to paties likimo kaip jo tėvas. Bet kaip? Jos pakartoti prašymai Jagėlai jos vyrą paleisti, nebuvo išklausti.

Kitą kartą Onai savo vyrą aplankius, buvo tęsiamas pasikutinį kartą pertrauktas pasikalbėjimas.

— Čia mūsų priešai tikrai atspėjo mano tėvo tikrąjį būdą, pavadindami jį "riterių be baimės ir be kliaudos — chevalier sans peur sans reproche". Jam tikrai trūko gabumų suprasti priešų klastingumą, ypačiai iš Algirdaičių pusės. Ši yda ir pražūdė jį patį ir visą jo šeimą. O aš, nelaimingas, prie to irgi prisidėjau, — dūsavo Vytautas.

— Ir antrą kartą Jagėla mus apgavo. Jis nesnaudė Krėvėje, bet galvojo kaip vėl atsistiegti Gedimino pilyje, Vilniuje. Kaip kilnisus Kęstutis vyko į Naugardą Sieverską sudrausti sukilusį Dimitrų Kariūtą, Jagėla nepaklausė didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio paliepimo eiti su savo pasaly puolė Vilnių ir jį paėmė.

— O judu Jagėlai ir toliau tikėjote, nesupratote jo klasiškos, — pastebėjo Vytautienė.

— Taip buvo ištikrųjų, — tęsė Vytautas. — Kai mūsų kariuomenės Trakų pilies apylinkėje suartėjo ligi strėlių šūvio atstumo, vėl pasireiškė Jagėlos klastingumas. Atvykę jo pasiuntiniai pradėjo man įkalbinėti, kad abu valdovai pradėtų tartis, kad kiekvienas laikytų savąjį ir kad nebūtų liejamas kraujas.

(Bus daugiau)

4 — NAUJIENOS, CHICAGO 8, ILL. — SATURDAY, JUNE 22, 1963

CARIENĖ IR LIETUVA

Pirmojo Lietuvos-Lenkijos valstybės padalinimo (1772 m.) tema paskutinį kartą ne lenkų ar lietuvių kalbomis buvo išsamiai nušviesta vokiečių, Austrijos sostinėje 1873 m. išėjusiuose dviejuose tomuose prof. Beero "Die erste Teilung Polens und Dokumente". Anglų kalba, po 90 metų, jį svarsto Illinois u-to istorijos prof. asistento, Herberto H. Kaplano "The First Partition of Poland" (Columbia u-to leidinys, 215 pusl., kaina \$5). Autorius yra Columbia u-to doktorantas, vienerius metus (1959-1960) studijavęs Jogailos u-te Krokuvoje, pagal JAV-Lenkijos kultūrinį mainų sutartį.

Knygos pavadinime žodis Poland įdėtas trumpumui, nes autorius sako: "The expession Polish-Lithuanian Commonwealth comes nearer to the official term Rzeczpospolita". Kalba eina apie po Liublino Unijos 1569 m. susidariusią Lietuvos-Lenkijos valstybę, kuri pavidalintis pradėjo ankščiau — Lietuvos didžiąją kunigaikštėnį Jogailai susituokus su Lenkijos karaliene Jadvyga 1386 m. Ši valstybė, prof.

Kaplanas pasakoja, buvo įvairiatautė: joje gyveno lenkai, lietuviai, gudai, ukrainiečiai, vokiečiai ir žydai. Po Liublino Unijos vienas seimas bendrai rinkdavo valstybei valdovą — karalių. Gaila, kad autorius Lietuvos miestus rašo senoviskai: pas jį Wilno, Kowno, Wilkomierz.

Lietuvos valstybei šis "pirmas" padalinimas buvo ne pirmas, nes Maskvos valstybė pradėjo Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę kramtyti daug anksčiau. Jau 1494 m. Lietuva buvo priversta atsisakyti Riazanės-Mtsen sričių. Vėliau (1501 m.) neteko Smolensko, Černigovo ir Novgorodo Sieriversko. Po Liublino Unijos ir lenkai prie maskvinio kramtymo prisidėjo: pasiėmė Volynės Vladimirą, žitomirą, Kijevą ir Slucką (kuriam Vytautas buvo sušaukęs garsią Rytų Europos diplomatinę konferenciją ir apsisprendė vainikuotis Lietuvos karaliumi). Kijevą, kaip žinoma, Lenkijos-Lietuvos karalius Sobieskis turėjo Maskvai atiduoti 1686 m. Bet ir po visų šių karpymų Lietuvos valstybė savo plotu buvo didesnė negu Lenkija (turėjo 11 vaivadijų, kaip rodo prie kun. Alekso Kaune 1919 m. išėjusios Lietuvos Istorijos žemėlapis). Pirmuoju Lietuvos-Lenkijos padalinimu, 1772 m. Rusija gavo Daugpilį, Polocką, Vitebską ir Mogilevą — ne lietuviškas, bet slaviškas sritis.

Gyventojų skaičiais, plotu ir kultūra šio meto Lietuva-Lenkija buvo didelė Rytų ir Vidurio Europos valstybė ir galėjo vaidinti vaidmenį tolygų kaimynams švedijai, Prūsijai, Austrijai, Rusijai ir Turkijai. Deja, kludė vidinė politinė silpnybė, dėl kurios neko nei ekonominis ar visuomeninis stiprumas. Prof. Kaplanas pasakoja: "Šios visos ekonominės ir visuomeninės silpnybės buvo kaltininkės valstybės padalinimo. Galios centras buvo ne renkamas valdovas, bet šlėkta (dvarponiai, bajorai), kurią veikė valdovui, tėvynei net tikėjimui abejotino ištikimumo didikų sluoksnis".

Taip manė ir mūsų istorikas kun. Aleksa. Sakė: "Pagrindinė Lietuvos-Lenkijos valstybės silpnybė buvo perdidelis vieno luomo (bajorijos) įsigalėjimas. Jis pasisavino visas teises, išsireikalavo daug visokių privilegijų, paveržė galią iš valdovo ir jo vyriausybės. Valstybė tvarkė seimas, kuris leido atatinkamus įstatymus bei skyrė aukštuosius pareigūnus, bet net seimui bajorija nenorėjo visai laisvų rankų duoti. Kada savo pavietų seimeliuose bajorai rinkdavo seimui atstovus, visados kietai nustatydavo, ko reikalaui, kurią pažūrą palaikyti, su kuo nesutikti. Išgyveno paprotis, visus nutarimus vienbalsiai priimti. Jei tik balsuodavo prieš 1, seimo nutarimas

neįsigaliodavo. Tai buvo vaizdinamas liberum veto. Bajorija manė, čia buvusi didžiausia laisvė. Tikrovėje tai buvo didžiausia nelaisvė. Vienas reksnys, ar patsidavėlis galėjo valstybei sveikiausiu daugumos nutarimą sustabdyti".

Liberum vetui priešpaveikti buvo sugalvota taip vadinama konfederacija. Tai buvo, kaip prof. Kaplanas nurodo, laisvanoriškas ginkluotų bajorų susibūravimas vienam trijų tikslų: 1) tvarkai palaikyti karaliui mirus, iki išrenkama kitas; 2) padėti karaliui rimtos krizės metu, ir 3) pareikšti karaliui opoziciją. Konfederacijos buvo nelyginant seimas, tik jame nutarimus būdavo galima praveisti be liberum veto, daugumos balsais.

Prof. Kaplanas, rodos, gana kruopščiai nušviečia visą eilę to istorinio tarpsnio vyksmų. Pavyzdžiui, paskutinio Lietuvos-Lenkijos karaliaus Stanislovo Augusto Poniatowskio (carienės Ekaterinos numylėtinio) išrinkimą, jo siekimus ir darbus, Lietuvos didikų (Cartoryškių, Radvilų, Potockių, Pocių, Masalskių ir kitų) galvojimus bei planus, carienės Ekaterinos pastangas išnaudoti Rusijos labai Lietuvos-Lenkijos staciatikius, ir Rusijos, Prūsijos, Austrijos, Prancūzijos, Anglijos ir Turkijos paktus bei sukurtą užsienio politikos žygį. Nušviečia, kaip palaipsniui Austrija

(ji padalinimą pradėjo), Rusija ir Prūsija palinko pasidalinti Lietuvą-Lenkiją, ir kuriais keliais bei priemonėmis pirmąjį nevisai drąsų, padalinimą įvykdė.

Idomu, autorius mano, kad Rusija tuo padalinimu daugiau nustojo, negu būtų turėjusi be jo. Pirm padalinimo ji juk tikrovėje valdė (savo kariuomenės grasa) visą to meto Lietuvą-Lenkiją. Po pirmojo padalinimo ji tegavo tik jai pavestą dalį, o du trečdaliu turėjo pavesti Prūsijai ir Austrijai, kurios pasiėmė ir turtingesnę dalį ir politiniai-ekonominiai svaresnius karsnius. Ir po kitų dviejų po to sekusių padalinimų, Rusija, vistiek, dėl medžio praradusi mišką. Vyt. Sirvydas

Before After Fezzen Cleaned and Blocked to Size Letters renewed, new sweatbands if needed, sets replaced, water and stain repellent process used (1. See below). If you do not belong to a unit, mail your fez and your check for \$2.90 (plus 35 c. postage) to: NOBLE HARRY G. TAYLOR % H. T. and T. R. Fez Rebuilders 9710 West Grand Ave. Franklin Park, Illinois 1 week service 1. If you are in unit give your fez to your Quartermaster, he will know what to do with it.

Skaitykite ir platinkite "NAUJIENAS"

PASIMATYKIT SU STANLEY LITVINU
APIE SAVO NAMO INSULIACIJOS PROBLEMAS
Dabar yra laikas tinkamai įrengti savo namą vasarai ir žiemai.
Mes turime išdirbtą reputaciją pilno pasirinkimo A-1 rūšies stako lentų ir namams statybai.
CARR-MOODY LUMBER COMPANY
3039 SO. HALSTED STREET — TEL.: VICTORY 2-1272
STANLEY LITVINAS, Mgr. — LIETUVIAI SALESMONAI

DEMESIO FIRMA
Package Express & Travel Agency, Inc.
Vyr. Įstaiga
1530 Bedford Ave., Brooklyn 16, N. Y.
Tel. IN 7-5522
Pagal susitarimą su Sovietų Sąjungos Vnešposiltorg priima užsakymus iš Amerikos gyventojų dovanom, aukštos kokybės sovietinėmis prekėmis, kurios bus įteiktos be jokių muitų ar kokių primokėjimų giminėms, gyvenantiems Sovietų Sąjungoje.
Didelis prekių pasirinkimas; tarp jų automobiliai, motociklai, dviračiai, televizijos aparatai, šaldytuvai, radio aparatai, siuvamos mašinos, foto aparatai, laikrodžiai, akordeonai ir t. t.
Prekių pristatymas garantuojamas per 5 iki 40 dienų, atsižvelgiant į tai, koksai daiktas dovanom parenkamas.
Reikalaukite telefonu ar raštu katalogus, kuriuos gausite nemokamai iš mūsų Vyr. įstaigos.
Package Express & Travel Agency, Inc.
5 — NAUJIENOS, CHICAGO 8, ILL. — SATURDAY, JUNE 22, 1963